

Др Иван М. Бечић*

Научни саветник

Институт за српску културу,

Приштина – Лепосавић

ТОПЛИЧКА ЗАДРУГА ЗА КРЕДИТ И ШТЕДЊУ – ПРОКУПЉЕ¹

Апстракт: После стицања независности на Берлинском конгресу 1878. године привреда у Србији била је ослобођена извесних стега које су постојале у Османском царству. Недостатак вишка капитала утицао је да су привредници међусобно удруживали своја финансијска средства да би покренули веће и профитабилније послове. У Прокупљу су до краја XIX века основана два новчана завода, од којих је један био *Топличка задруга за кредит и штедњу*. У раду је, превасходно на основу архивске грађе, приказан развој ове установе, као и догађаји који су га прекидали и на крају прекинули.

Кључне речи: *Топличка задруга*, дивиденда, есконт меница, *Друштво Куриумлијска Бања*, заштита новчаних завода, ликвидација.

*

Са ослобођењем и уласком у независну српску државу становништво Нових крајева није добило само политичку самосталност, већ је ушло у један процес привредног преображаја Србије. Неопходни капитал за покретање привреде није било лако обезбедити јер је држава била економски слаба, уз то оптерећена низом финансијских обавеза које су јој наметнуте одлукама Берлинског конгреса. Зато је финансијска база за покретање привредних делатности у највећој мери потекла од самих привредника и осталих грађана који су удруживањем личних финансијских средстава стварали базу за кредитирање привреде. Зато је у читавој Србији отпочео процес оснивања локалних новчаних завода који је нарочито био убрзан са почетком рада Привилеговане Народне банке Краљевине Србије 1884. године.

Први новчани завод који је основан у Прокупљу била је *Прокупачка задруга за међусобно помагање и штедњу*, основана 1888. године са основним

* becic89@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9527-8325>

¹ Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-33/2026-03 од 29. јануара 2026. године.

капиталом од 200.000 динара подељеним у четири кола.² Сам назив ове установе јасно истиче њен карактер, односно намену. Привредници, највећим делом трговци, основали су новчану установу која би им омогућила да дођу до повољних кредита за сопствене послове, а уколико би временом установа ојачала, до зајмова би могли доћи и они који нису били њени акционари.

Са сличним циљевима основана је 1897. године *Топличка задруга за кредит и штедњу*. Оснивачки капитал ове установе износио је 100.000 динара подељених у 2.000 акција од по 50 динара, који би у потпуности био уплаћен у два кола од по 50.000 динара. Предвиђено је да се Банка бави следећим пословима: примање и давање новца уз камату; давање новаца на залоге; посредовање при зајмовима и наплате и исплате за туђ рачун. Да би Банка увек располагала са довољном количином новца за пословање правилима је предвиђено да се уложи исплаћују: до 100 динара без отказа; до 200 динара три дана по отказу; до 500 динара пет дана по отказу; до 1.000 динара десет дана по отказу, до 2.000 динара двадесет дана по отказу, авпреко 3.000 динара тридесет дана по отказу.³ Банка је давала зајмове под следећим условима: да је меница обезбеђена са два сигурна потписа; да рок отплате није дужи од три месеца; да се отплата вршила у Прокупљу и да је сваки потпис на меници био уписан у за то одређене књиге сем код портфељних меница и то само за оне потписнике који нису становали у Прокупљу, а за чију је веродостојност потписа јамчио жирант.⁴

Управни одбор састојао се од девет чланова, док је Надзорни одбор бројао пет чланова. Право на глас доносило је поседовање три акције, а да би се избегла мајоризација на основу броја акција предвиђено је да 10 акција дају право на 2 гласа, 25 акција 3 гласа, 50 акција 4 гласа; 75 акција 5 гласова, 100 акција 6 гласова, док се за поседовање преко 100 акција на сваких 50 добијало право на по један глас, с тим да је максимални број гласова био 10.⁵

Подела добити предвиђена је на следећи начин: 15% одвајало се у резервни фонд, док су награде члановима управе одређиване према броју одржаних седница, а чиновницима сразмерно према плати. 20, Предвиђено је да када висина резервног фонда достигне трећину главнице, у њега се не би више вршиле уплате. Оснивачи *Топличке задруге* били су: Полихрон Мантић, трговац; Јова М. Шаранац, трговац; Урош Коковић, трговац; Петар Станковић, трговац; Михаило А. Јанковић, телеграфиста; Тодор С.

² Иван М. Бецић, „Оснивање финансијских установа у Новим крајевима Србије – Прокупачка задруга за међусобно помагање и штедњу“, *Лесковачки зборник*, LXV, Лесковац 2025, 235.

³ *Правила Топличке задруге за штедњу и кредит у Прокупљу*, Београд 1897, 3–6.

⁴ *Исто*, 8.

⁵ *Исто*, 11–16.

Џивцановић, кафеџија; Благоје Банковић, трговац; Мика Х. Тонић, трговац; Светозар Огњановић, бивши срески начелник; Лука Урошевић, трговац; Радоје Југовић, трговац; Ивко Ивковић, председник Првостепеног суда; Спира Марковић трговац и Таса Рајковић, трговац. Структура оснивача одговарала је структури других финансијских установа у Србији. Већину су чинили трговци, док су одређени број чинили чиновници или особе које су учествовале у власти.⁶

Чланови првог Управног одбора *Топличке задруге* били су: Полихрон Мантић, председник; Јова М. Шаранац, Љота Зојић, Благоје Банковић, Спира С. Јовановић, Лука Урошевић, Таса Ранковић, Тодор П. Џивцановић и М. Антоновић.⁷

Одлуком министра народне привреде од 27. марта 1908. године *Топличкој задрузи* дозвољено је да може узимати под закуп за свој или туђи рачун монополисане предмете, да може учествовати у државним или приватним лиферијацијама и да може улазити у комисионе послове.⁸ Истом одлуком дозвољено је да *Задруга* може повећати главницу на 150.000 динара, а по уплату овог кола акција изменом и допуном правила од 1. јула 1912. године одлучено да се пуне на упис акције четвртог кола чиме је предвиђено повећање главнице на 200.000 динара.⁹ Потпуну уплату четвртог кола омела је ера ратова у коју је Краљевина Србија ушла почевши од 1912. године, тако да је до почетка Првог светског рата уплаћено 34.994 динара уместо предвиђених 50.000.

Најбољи показатељ успешности пословања *Топличке задруге* у овом периоду је тај да је она поседовала своју зграду у центру Вароши, у којој су се осим њеног локала налазила још два која је Банка издавала. Имала је и имање које је купила од Радоја Југовића, а издавала М. Николићу и Мих. Х. Тонићу. Својим акционарима *Задруга* је исплаћивала дивиденде 1911, 1912. и 1913. године без обзира на смањени обим посла услед Балканских ратова. Иако је већина клијената редовно одговарала својим обавезама, део меница био је протестован или утужен, што говори о томе да становништво није увек могло да подмири своје облигације према Банци.¹⁰

⁶ Исто, 19–25.

⁷ Српске новине, 263, Београд 3. децембар 1897, 6.

⁸ Архив Југославије (АЈ), фонд Министарства трговине и индустрије Краљевине Југославије (65), ф. 1384, а. ј. 2368, у даљем тексту АЈ, 65–1384–2368, Записник са скуштинске седнице акционара Топличке задруге за кредит и штедњу одржане на дан 29. августа 1920 у банчином локалу у Прокупљу.

⁹ АЈ, 65–1384–2368, Измене и допуне правила Топличке задруге за кредит и штедњу од 27. марта 1908. и 1. јула 1912.

¹⁰ АЈ, 65–1384–2368, Записник са скуштинске седнице акционара Топличке задруге за кредит и штедњу одржане на дан 29. августа 1920 у банчином локалу у Прокупљу.

Избијање Првог светског рата готово је паралисало рад новчаних завода у Србији, поготово оних на северозападу државе, док је нормалан рад банака на југу државе био онемогућен мораторним стањем. Рад *Топличке задруге* поремећен је од тренутка мобилизације тако да од последњег збора 1913. године није био поднет ни један завршни рачун. Рачун за 1914. годину био је припремљен још у фебруару 1915. године, али није могао бити разматран услед одсуства великог броја акционара и чланова управе због војних обавеза. Зарада је износила свега 1.160,09 динара и пренета је у 1915. годину. Ратна збивања утицала су не само на могућност пословања већ и на смањење улога на штедњу у односу на 1913. годину у износу од 45.226,85 динара. Од 1915. па до половине 1920. године *Задруга* није радила услед ратних дејстава и мораторног стања које није дозвољавало есконт меница који је био њен најзаступљенији посао. њенег посла који је одављала, односно есконта меница. Обавезе по меницама реализовао је једино онај клијент који је то желео, а очекивано је било да њихов проценат био занемарљив.¹¹

За време окупације банчина зграда и локал коришћени су као магацин. Тражећи вредности окупатор је обио подрум и притом причио штету од 2.000 динара.¹² По окончању окупације некретнине су биле у употребљивом стању, али је намештај готово у потпуности био упропашћен. Од целокупног намептаја остале су: две касе, два ормана и два пулта.¹³

Посебан вид плјачкања становништва током окупације била је наплата одштете власти од становништва за сваког убијеног окупационог војника. На овај начин наплаћиване су хиљаде динара, а како једном приликом, услед кратког времена, одбор састављен од грађана није успео да обезбеди одређену суму новца, у договору са председником Управног одбора *Топличке задруге* Тодором Цивцановићем и Лазаром Рачкоманом, председником Надзорног одбора, позајмио је 20.000 динара. Уколико грађани не би били у могућности да врате ову суму, предвиђено је да чланови тог одбора солидарно прикупе недостајућу суму. Управни одбор сматрао је да ће ова сума бити наплаћена било од овог одбора, било од државе по ослобођењу.¹⁴

Штету током окупације претрпела је и Банчина архива. Део меница није се могао пронаћи, тако да се право стање по ослобођењу могло утврдити тек касније. Надзорни одбор констатовао је да је губитак од око 600 динара за прву половину 1915. године уведен у главну књигу у периоду

¹¹ АЈ, 65–1384–2368, Извештај Управног одбора Топличке задруге за кредит и штедњу о раду Задруге за 1914, 1915, па до 30. јуна 1920.

¹² АЈ, 65–1384–2368, Допис председника Управног одбора Тодора Цивцановића Министарству трговине и индустрије од 18. априла 1919.

¹³ АЈ, 65–1384–2368, Извештај Управног одбора Топличке задруге за кредит и штедњу о раду Задруге за 1914, 1915, па до 30. јуна 1920.

¹⁴ АЈ, 65–1384–2368, Извештај Управног одбора Топличке задруге за кредит и штедњу о раду Задруге за 1914, 1915, па до 30. јуна 1920.

од 20. до 24. октобра 1915. године, али да се његов настанак није могао објаснити јер је тај део књига уништио окупатор.¹⁵ Највећи број Банчаних књига био је закопан, али је дуг период у земљи утицао да пропадну. За сачувани део архиве и имовине Скупштина акционара *Топличке задруге* одала је захвалност дугогодишњем председнику Управног одбора Тодору Цивцановићу за „време окупације и најезде непријатеља – Бугара“.¹⁶

За први послератни збор акционара *Топличке задруге* акције је депоновало 148 акционара, а карактеристично је то да само један није био из Прокупља.¹⁷ Скупштина није одржана у предвиђеном року јер није био заступљен довољан број акција, тако да је одложена за 5. септембар 1920. године. Управа је констатовала да су седмогодишњи ратови уназадили привреду у сваком погледу. Проблем нису представљале само тешкоће да рад обнови и консолидује на предратно стање, већ и да се покрене нешто ново. Једини посао који је *Задруга* радила у то време односио се на велепродају дувана. Приходи од продаје дувана износили су око 7.000 динара, а стовариштем је управљао Петар Кајганић. До сазивања збора *Задруга* је забележила од 7.916,04 динара, јер реалних прихода од банкарских послова није било, а расходи, мада су максимално смањени, ипак су постојали.¹⁸

Окупљени акционари желели су да обнове рад ове установе на другачијој основи, односно прилагоди пословање послератним условима. Део акционара предвођен народним послаником Илијом Ивићем сматрао је да је прави разлог за промену пословне политике носио политичку конотацију и да је циљ био да се одређени акционари избаце из управе.¹⁹ Зато су навели да је припрема за збор рађена у тајности, да је пре рата овај завод био радикалско-напредњачки, а да су сада напредњаци сакупили све своје акционаре и на скупштини избацили из управе радикале и тако је преузели Банку. Зато су тражили поништење рада збора.²⁰

¹⁵ АЈ, 65–1384–2368, Извештај Надзорног одбора Топличке задруге за кредит и штедњу о раду поднесен 29. августа 1920.

¹⁶ АЈ, 65–1384–2368, Записник са скупштинске седнице акционара Топличке задруге за кредит и штедњу одржане на дан 29. августа 1920 у банчином локалу у Прокупљу.

¹⁷ АЈ, 65–1384–2368, Списак акционара који су депоновали своје акције за ванредни збор акционара Топличке задруге за кредит и штедњу који ће се одржати на дан 29. августа 1920.

¹⁸ АЈ, 65–1384–2368, Извештај Управног одбора Топличке задруге за кредит и штедњу о раду Задруге за 1914, 1915, па до 30. јуна 1920.

¹⁹ Илија Ивић био је народни посланик у Привременом народном председништву, а на изборима за Уставотворну скупштину налазио се на листи Народне радикалне странке. (*Статистички преглед избора народних посланика за Уставотворну скупштину Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, извршених на дан 28. новембра 1920. год.* Београд 1921, 66).

²⁰ АЈ, 65–1384–2368, Допис Илије Ивића, адвоката; Љоте Зојића, кафеције и Јована Шанића, кафеције из Блага Министарству трговине и индустрије од 18. октобра 1920;

Против појединих одлука збора био је и комесар Министарства трговине и индустрије делегиран за ову скупштину који је сматрао да одлука о уласку у тзв. ризичне послове може бити донета само уколико је заступљено $\frac{3}{4}$ акција од половине укупног броја.²¹ Председник збора упознао је комесара са одобрењем министра народне привреде из 1908. године по којој је *Задрузи* дозвољен рад који је сада желела и да је за измену и допуну правила потребно да је заступљена $\frac{1}{3}$ акција друштвене главнице и ако те измене и допуне подржи апсолутна већина присутних акционара.²²

Министар је ипак одобрио рад збора тако да је на наредном збору акционара управа у неизмењеном саставу извршила измену и допуну планова. Главница је повећана са 200.000 на 500.000 динара, а старе акције са номиналних 50 динара замењене су акцијама од 100 динара.²³ Промена је извршена и у процентима поделе чисте добити: 10% одвајало се за резервни фонд, 6% на тантијеме члановима Управног одбора, 3% члановима Надзорног одбора, до 5% по предлогу Управног одбора, председнику Управног одбора и чиновницима, сразмерно платама и времену проведеном на послу током године. Председник Управног одбора био је Тодор С. Џивџановић, а чланови: Владимир Т. Китић, Божидар Ђорђевић, Драгутин Х. Тонић, Добривоје Т. Декић, Драгомир Ј. Поповић, Стеван С. Ристић, Никола Ж. Здравковић, Светислав Ј. Лазић. Председник Надзорног одбора Лазар Рочкоман, чланови: Светозар Милосављевић, Јордан Живковић, Здравко С. Томић, Петар Павићевић. Ипак, Љота Зојић је на наредном збору акционара успео да уђе у Управни одбор.²⁴

Иако је *Топличка задруга* имала проблеме са наплатом својих потраживања услед мораторијума који се протеглао до половине 1920. године, послови које је водила у вези са монополом дувана остављала утисак да Банка располаже са значајним финансијским средствима. Из тих разлога било је више притужби штедиша који су желели да подигну своје улоге али су

Извештај народног посланика Илије Илића о раду збора Топличке задруге за кредит и штедњу 5. септембра 1920.

²¹ Комесар је сматрао да у духу члана 68. Закона о акционарским друштвима од 10. децембра 1896. године са изменама и допунама од 17. новембра 1898. године, промена циљ друштвеног предузећа може се учинити само уколико је на збору заступљена најмање половина друштвених акција и а је за ту намену гласало најмање $\frac{3}{4}$ гласова. (*Трговачки законик и стецини поступак Краљевине Србије протумачени одлукама опште седнице и одељења Касационог суда*, Београд 1914, ССХХІІІ).

²² АЈ, 65–1384–2368, Записник са скупштинске седнице акционара Топличке задруге за кредит и штедњу одржане на дан 29. августа 1920 у банчином локалу у Прокупљу.

²³ *Правила Топличке задруге*, Београд 1921, 2.

²⁴ *Исто*, 13–15; АЈ, 65–1384–2368, Записник са скупштинске седнице акционара Топличке задруге за кредит и штедњу одржане на дан 29. маја 1921. у банчином локалу у Прокупљу.

били одбијени са образложењем да Банка није располагала са довољно средстава.²⁵

Током неколико месеци рада у 1920. години *Топличка задруга* остварила је добит од 13.955,31 динара. На име губитака отписано је 7916,04 динара, а Управни одбор предложио је да се додатно отпише још 1.655,10 динара јер је сматрано да није постојала могућност њихове наплате. Преостали део добити од 4.384,27 динара је по одбитку дела за резервни фонд уплаћен је у фонд за отпис сумњивих потраживања. Током 1920. и почетком 1921. године највише се радило на оправци имања, наплати потраживања и другим пословима.²⁶

Пошто је у Вароши владала велика потреба за осветљењем, управа *Топличке задруге* ступила је у преговоре са појединим личностима и представницима једног локалног новчаног завода о подизању електричне централе. Закључак је био да је за остваривање таквих планова била неопходна много већа финансијска моћ у односу на ону са којом су заводи располагали. Разговори су прекинути и стога што је планирани посао преузело друго лице. На предлог другог завода одлучили су да одложе ово питање за касније.²⁷

У овом периоду вредност некретнина у Прокупљу била је висока, па да би се дошло до финансијских средстава која би се могла употребити за рад *Задруге*, управа је предложила продају непокретних имања. Продали би се дућан са горњим спратом у главној чаршији; кућа са двориштем више чесме и пијаце; дућан купљен од Радоја Југовића; њива у ратару општине Доњотопоничке и њива у „Драгињи“ са воћњаком. После дуже расправе, овај предлог Управног одбора је прихваћен.²⁸

²⁵ Један од штедиша који су се жалили Министарству трговине и индустрије био је и Петар Петровић, ковач из Прокупља. У жалби је навео да је 1914. године уложио 8.000 динара, а како је избио рат и он као војник био на фронту, није могао да подигне новац. По повратку из рата затекао је порушену кућу и оштећену радњу. По истеку мораторног стања у више наврата обраћао се *Задрузи* за штедни улог, али је био одбијен са образложењем да Банка није имала новац за исплату. Сигуран је да су поседовали новац „јер су стално трговали“. (АЈ, 65–1384–2368, Допис Петра Петровића Министарству трговине и индустрије од 10. октобра 1921.).

²⁶ АЈ, 65–1384–2368, Извештај Управног одбора Топличке задруге за кредит и штедњу о раду Задруге од 1. Јула до 31. децембра 1920, поднесен збору акционара на дан 29. мај 1921; Записник са скуштинске седнице акционара Топличке задруге за кредит и штедњу одржане на дан 29. маја 1921. у банчином локалу у Прокупљу.

²⁷ АЈ, 65–1384–2368, Извештај Управног одбора Топличке задруге за кредит и штедњу о раду Задруге од 1. Јула до 31. децембра 1920, поднесен збору акционара на дан 29. мај 1921. Немогућност банака да учествују у подизању електричне централе у Прокупљу није одложило оснивање „Прокупачког електричног осветљења Васе Гичића и синова“, основаног те 1921. године. Централа је радила на опскрбном подручју од 6.030 становника са локобилном јачине 100 ks. (*Statistika električnih centrala Kraljevine Jugoslavije, stanje u julu 1932. godine*, Zagreb 1932, 110).

²⁸ АЈ, 65–1384–2368, Предлог Управног одбора Топличке задруге за кредит и штедњу поднесен XVII збору акционара на дан 29. маја 1921; Записник са скуштинске

Мада је управа Банке желела да што пре увећа обртни капитал, продаја имања није урађена одмах. Управо на предлог Управног одбора скупштина акционара усвојила је предлог да се банчино имање уступи Михаилу Х. Тонићу уколико за петнаест дана положи 50.000 динара. Ово имање је својевремено купљено од њега на јавној лицитацији, а истоветно се поступило и са некадашњим имањем Глигорија Р. Спасића који је добио исти рок да исплати дуговање Банци.²⁹

Топличка задруга је у 1921. години дошла до одређене количине свежег новца јер су клијенти исплатили велики број зајмова по меницама, па је и у каси било неупоредиво више новца него претходне године. Довољна готовина у каси омогућила је Банци да упише 10.000 динара 7% Инвестиционог зајма који је држава расписала те године.³⁰

Током марта 1922. године *Задруга* је пустила на упис нових 6.000 акција у вредности од 300.000 динара и до збора је уплаћена предвиђена четвртина уписаних акција, а некичланови управе мислили су да је чак уплаћена половина укупне суме. Повећана је и сума улога на штедњу, иако је управа истицала да је народ у крају доста конзервативан и није се радо раздвајао од свог новца. У овом тренутку Банка је имала 282 улагача.³¹

Послератни услови за пословање утицали су на промену начина и приступа раду како у трговини тако и банкарству. Многе банке стално су мењале вид пословања и мада су задржавале своје основне послове, они су доносили само мањи део профита. И *Топличка задруга* показала је интересовање да отвори робно одељење јер је сматрала да је удаљеност од железничке пруге онемогућавала редовно снабдевање краја потрепштинама. Банка је желела да уложи пола милиона динара својих и повучених средстава за ову намену.³²

И поред велике количине новца у оптицају, он је био скуп. Процентуално веће зараде у трговини, индустрији, пољопривреди и осталим привредним

седнице акционара Топличке задруге за кредит и штедњу одржане на дан 29. маја 1921. у банчином локалу у Прокупљу.

²⁹ АЈ, 65–1384–2368, Записник са скупштинске седнице акционара Топличке задруге за кредит и штедњу одржане на дан 26. марта 1922. у банчином локалу у Прокупљу.

³⁰ Уписом „патриотског зајма“ *Топличка задруга* придружила се великом броју банака у Србији које су заједно са грађанима ове области били најревноснији у држави. До 24. јануара 1922. године, од 338.000.000 динара уписаног зајма, у Србији је уписано 143.500.000, док је у економски доста јачој Хрватској уписано 76.000.000 динара. (*Стенографске белешке Народне скупштине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, Редован сазив за 1921/22, I, Београд 1922, 186, Одговор министра финансија др Косте Куманудија на интерпелације др Уроша Стајића и Војислава Лазића).

³¹ АЈ, 65–1384–2368, Извештај Управног одбора Топличке задруге за кредит и штедњу поднесен збору XVIII редовном годишњем збору акционара на дан 26. марта 1922.

³² АЈ, 65–1384–2368, Допис Топличке задруге за кредит и штедњу Министру трговине и индустрије од 12. маја 1922.

гранатама утицале су да се за употребу новца траже веће камате, а сами новчани заводи недовољно су излазили у сусрет тражњи јер су пласирали новац у профитабилније послове. До промене правила *Топличке задруге* дошло је у том смислу што је дотирање резервном фонду смањено на 10% добити.³³

Повећање основног капитала на 500.000 динара извршено је до краја јуна 1922. године. Банка је проширила пословање и ван свог округа, док су улози на штедњу порасли за чак 50%. Отворено робно одељење служило је првенствено за трговину житом, али тај посао није донео неку већу корист због променљивих цена и инфлаторних кретања динара, па је зарада износила свега 3.000 динара. Без обзира на слабе резултате, управа је размишљала да се упусти у више врста трговачких и других послова.³⁴

Од средстава на које је *Топличка задруга* могла додатно да рачуна у наредном периоду била су потраживања од *Државне ликвидационе банке* у висини од 109.571,41 динара, као и позајмљених 20.000 динара из периода окупације.³⁵ Независно од ових потраживања управа је била свесна да и сами акционари могу и морају да одговоре већој потреби Банке за финансијским средствима. Зато је на јесен 1923. године предложено и усвојено повећање главнице на милион динара и то следећим темпом: 150.000 у 1924. години, 150.000 у 1925. и 200.000 у 1926. години.³⁶

Често повећање основног капитала омогућило је да акционари *Топличке задруге* постану грађани који то раније нису били, а тиме је проширена и палета занимања акционара. Уз већ доминантни слој трговаца, акционари су постајали и: спекуланти, воскари, кафеџије, сарачи, обућари, кројачи, опанчари, лимари, инспектори. Као и у ранијем периоду готово сви су били из Прокупља, а само два акционара из Куршумлије.³⁷

Главна брига управе *Топличке задруге* у 1923. години било је добијање права на повећање капитала на милион динара, пошто су имали клијентелу којој нису могли пружити довољно кредита са постојећим капиталом. Да

³³ АЈ, 65–1384–2368, Извештај Управног одбора Топличке задруге за кредит и штедњу поднесен збору XVIII редовном годишњем збору акционара на дан 26. марта 1922.

³⁴ Трговачки послови постали су примамљиви за новчане заводе, поготово у трговини храном. Разлог је био тај што је индекс цена пољопривредних производа 1922. године био четрнаест пута већи него 1913. године. (И. М. Беџић, Дејан Д. Антић, *Врањске банке у Краљевини Југославији 1918–1941*, Врање 2021, 92)

³⁵ АЈ, 65–1384–2368, Извештај Управног одбора Топличке задруге за кредит и штедњу поднесен збору XIX редовном годишњем збору акционара на дан 25. марта 1923.

³⁶ АЈ, 65–1384–2368, Предлог Управног одбора Топличке задруге за кредит и штедњу на XX ванредном збору акционара одржаном 16. септембра 1923.

³⁷ АЈ, 65–1384–2368, Списак акционара који су депоновали акције за XX ванредни збор одржан 16. септембра 1923.

би привукли штедише повећали су пасивну каматну стопу прво са 6% на 8%, потом од 8% на 10%, а од 1. јануара 1924. године на 12%. Управа је тврдила да је ово повећање последица да се клијенти увере да је Банци циљ био да има што већи обрт уз мању зараду и да им увек стоји на располагању. Дозвољавали су подизање улога без обзира на правила, са девизом „Улагач улог на штедњу може дати кад хоће, па природно је да то и може подићи кад хоће“.³⁸

Повећање пасивне каматне стопе било је последица новчане кризе која је захватила Краљевину СХС почетком 1923. године. У жељи да сузбије инфлацију, Министарство финансија је у сарадњи са *Народном банком* прво редуковало висину одобрених кредита, а потом их потпуно укинуло.³⁹ Многе банке су због тога имале проблема са средствима за пласирање у послове, а како је новац постао „скуп“, штедише су га повлачиле из банака и пласирале по повољнијим каматама мимо финансијских установа. Да би привукле штедише банке су биле принуђене да повећају пасивну каматну стопу.

Без обзира на повећање каматне стопе која је припадала штедишама, банке су имале повећану зараду јер је активна каматна стопа расла још већим темпом. Почетком 1923. године примећен је нагли скок активне каматне стопе и она се кретала између 20% и 24%. Уколико би се овој каматној стопи додала и одређена провизија, јасно је да су банке имале веома добар разлог да привуку штедише.⁴⁰

Иако је само годину дана раније управа *Топличке задруге* била веома заинтересована за трговачке послове, судбина не малог броја банка које су уложиле средства у небанкарске послове натерала ју је да буде опрезна по том питању.⁴¹ Не желећи да улази ни у какве ризичне послове, управа је одлучила да се бави само чисто банкарским пословима чиме је и новац клијената био сигуран. Од кредита са стране Банка је уживала кредит код филијале *Народне банке* у Нишу који је у потпуности користила и

³⁸ АЈ, 65–1384–2368, Извештај Управног одбора Топличке задруге за кредит и штедњу поднесен збору XXI редовном годишњем збору акционара на дан 9. марта 1924.

³⁹ Разлог за укидање кредита код *Народне банке* био је последица жеље да се смањи новац у оптицају, сузбије инфлација и ојача вредност динара. Мере су дале резултате и динар је на берзи у Цириху од 5,11 франака за 100 динара почетком 1923. године котиран на 6,48 франака на крају године. (*Народна банка 1884–1934*, 302).

⁴⁰ И. М. Бецић, Д. Д. Антић, *Нишки новчани заводи и банкарство 1885–1947*, Лесковац 2023, 106.

⁴¹ Инвестирање у небанкарске послове, посебно индустрију, довело је до стечаја низа новчаних завода што је утицало да се многе банке дистанцирају од ове врсте инвестирања. Списак због којих је чак дванаест банака било принуђено да затвори своје шалтере дао је Душан Узелац, *Инвестициона политика кредитних установа*, Београд 1928, 25.

пласирала у сигурне послове. Овакво пословање омогућило је *Топличкој задрузи* да и у новчаној кризи располаже са довољно средстава за несметан рад.⁴² Правила Банке у овој години измењена су у смислу да је број чланова Управног одбора смањен са десет на осам.⁴³

Повољни услови за рад и константна дивиденда утицали су на то да су акционари *Топличке задруге* током 1924. године уплатили више него двоструку вредност акција од предвиђене. Уместо предвиђених 150.000 динара, уплаћено је 345.395 динара, тако да је од предвиђених уплата за наредне две године уместо 350.000 динара остало још свега 154.605 динара.⁴⁴ Због новог закона о висини капитала коју су банке требало да имају, од почетка године остали су без кредита код *Народне банке*, тако да су могли да раде само са својим средствима.⁴⁵ Ипак, Банка је несметано кредитирала клијенте, а капитал је пласирала стриктно у у краткорочне и брзо ликвидне послове.

Основни капитал од милион динара уплаћен је до краја 1925. године, а у наредним годинама *Топличка задруга* пословала је стабилно и редовно доносила дивиденду својим акционарима. Управа и акционари били су задовољни постигнутим резултатима мада је високо пореско оптерећење које је захватило све новчане заводе драстично смањивало њихов приход.⁴⁶

Позив на збор акционара на коме се анализирано пословање за 1927. годину упућен је 18. фебруара 1928. године.⁴⁷ Повећање основног капитала

⁴² АЈ, 65–1384–2368, Извештај Управног одбора Топличке задруге за кредит и штедњу поднесен збору XXI редовном годишњем збору акционара на дан 9. марта 1924.

⁴³ АЈ, 65–1384–2368, Записник са скуштинске седнице акционара Топличке задруге за кредит и штедњу одржане на дан 9. марта 1924. у банчином локалу у Прокупљу.

⁴⁴ АЈ, 65–1384–2368, Извештај Управног одбора Топличке задруге за кредит и штедњу поднесен збору XXII редовном годишњем збору акционара на дан 5. априла 1925.

⁴⁵ Са циљем да се смањи број малих новчаних завода *Народна банка* радила је на фузионисању истих. Зато је променила свој став према кредитирању новчаних завода повољним кредитима тако да су по унутрашњости земље новчани заводи морали да имају уплаћен основни капитал од најмање милион динара да би добили кредит од емисионе установе. (И. М. Бецић, *Министарство финансија Краљевине Југославије 1918–1941*, Београд 2012, 471).

⁴⁶ Новчани заводи нашли су се у ситуацији да им је највећи део добити одлазило на порез. Зато је долазило до низа жалби и чак отворених несугласица у владиној фискалној политици између министра трговине и индустрије и министра финансија. (И. М. Бецић, „Приватни новчани заводи и банкарство у Лесковцу између два светска рата“, *Историја 20. века*, 1, Београд 2002, 138).

⁴⁷ *Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, 38, Београд 21. фебруар 1928, 7.

и упис нових акционара проширили су листу занимања ових малих инвеститора. Међу акционарима су се појавили и терзије, лончари, учитељи, поткивачи, адвокати, економи, месари, бербери, општински кметови (Душан Ст. Цакић), лекари.⁴⁸ Сама чињеница да је акције депоновао чак 561 акционар више је него речита да се радило о финансијски нејаким инвеститорима који су на овај начин били у прилици да уложи своја невелика средства у периоду када је стагнација привреде била свеprisутна.

Резултати које је *Задруга* постигла у 1929. години уверили су управу да су финансијска и економска криза свеprisутне. Добит је била скромна и усмерена је у резервни фонд ради његовог јачања. Ради додатног јачања резерви *Топличка задруга* купила је акције *Привилеговане аграрне банке* за 50.000 динара, а управа је предложила додатно повећање основног капитала на два милиона динара. Са свим вредностима које нису унете у Рачун изравнања у виду резервних фондова, управа је сматрала да Банка располагала хартијама од вредности у висини од чак 1.037.035,05 динара, односно њихова вредност надмашивала је Банчину главницу.⁴⁹

Најважнији посао који је *Топличка задруга* завршила у 1929. години био је тај да је постала акционар „Друштва Куршумлиска Бања А. Д.“, којој је 9. априла дозвољено оснивање. Седиште Друштва било је у Прокупљу, а оснивачи су били: Никола Узуновић, министар без портфеља;⁵⁰ *Топличка задруга*; Добривоје Ђ. Михајловић Такић, трговац; Светислав Лазић, трговац; Милан С. Данчевић, индустријалац; Сава Н. Костић, рентијер; Милета Ђ. Михајловић, трговац; Велимир Савић, трговац; Крстимир Јовановић, трговац; Коста Панајотовић, лекар; Живојин Михајловић, трговац и Властимир Максимовић, трговац.⁵¹

Циљ Друштва био је да се бави налажењем минералних извора, рудокопа, угља, метала, експлоатисањем шумских добара за разне грађевинске и друге сврхе, подизањем електричних централа и водовода, самостално или са којом корпорацијом.⁵²

⁴⁸ 65–1384–2368, Списак акционара који су депоновали акције за XXV редовни годишњи збор акционара одржан на дан 4. марта 1928.

⁴⁹ АЈ, 65–1384–2368, Извештај Управног одбора Топличке задруге за кредит и штедњу поднесен збору XXVII редовном годишњем збору акционара на дан 30. марта 1930.

⁵⁰ Никола Узуновић био је један од најзаступљенијих политичара у владама Краљевине СХС/Југославије. У девет влада Николе Пашића био је министар за аграрну реформу, министар саобраћаја, у два наврата министар за социјалну политику и у пет наврата министар грађевина. Осам пута је био мандатар, при чему је једном приликом био и заступник министра финансија. Министар без портфеља био је у два наврата. (*Краљевске владе од 1903. до 1935*, средио Р. М, Београд 1935, 22–38; 41–43).

⁵¹ *Правила Друштва Куршумлијске Бање*, Ниш 1930, 21.

⁵² *Исто*, 3–4.

Основни капитал Друштва износио је 2.000.000 динара, с тим да је за 1.500.000 купљено непокретно имање од шест хектара са зградама, вилама, купатилом и изворима минералне воде, постојећим на земљишту званом Куршумлијска бања у срезу Косаничком, области Косовској. Предвиђено је да се остатак од 500.000 динара уплати у року од годину дана, а главница је била подељена у 4.000 акција од по 500 динара.⁵³

Чланови првог Управног одбора били су: Милан С. Данчевић, индустријалац, председник; Добривоје Ђ. Михајловић Такић, потпредседник; Божидар С. Ђорђевић, представник *Топличке задруге*; Светислав Лазић, сви из Прокупља; Милата Ђ. Михајловић, Сава Костић, трговац, обојица из Ниша и Велимир Савић, трговац из Приштине.⁵⁴

Парцела се састојала од ливаде, њиве и бањског парка на којима су се налазили слободни топли извори минералне воде, купатило са резервоаром и каптираним изворима, кафана, две виле за госте, три летње кухиње, кош за смештај хране и два нужника.⁵⁵ Друштво је одмах предузело потребне радове у Бањи, извршило потребне поправке на постојећим зградама, подигло нову вилу са 55 соба и увело електрично осветљење на свим вилама у парку. У изградњи је био Кур-салон са целокупним комфором, па је Друштво за сезону 1930. располагало са преко сто соба са и без намештаја.⁵⁶ Управни одбор желео је да „Бању постави на светску мапу лековитих места, да њена околина, села и вароши виде од тога корист, а многобројни грађани, у минулим ратовима оронули здрављем, нађу у њој лека“. Управа је предвидела да инвалиди добијају бесплатно купање у Бањи. Велика улагања утицала су да у 1929. години Друштво послује са губитком, али је он био незнатан.⁵⁷

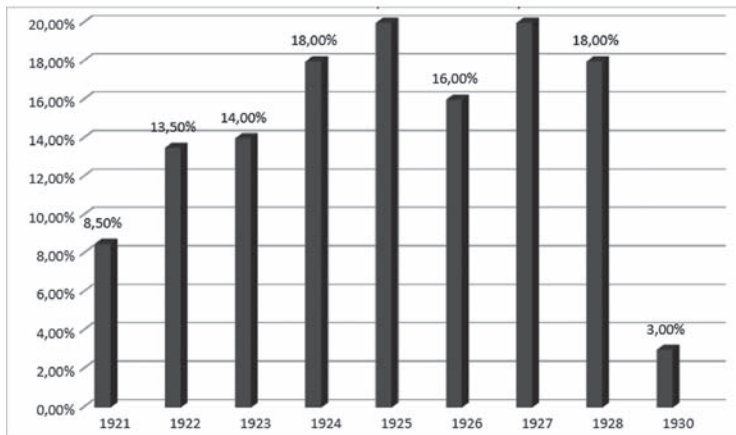
⁵³ Исто, 4.

⁵⁴ АЈ, 65–1384–2368, Оглас Куршумлиске банке од 29. августа 1929.

⁵⁵ АЈ, 65–1384–2368, Изјава Љубице Гонзиоровске од 29. септембра 1929.

⁵⁶ Заузимањем код државе Друштво је успело да се Куршумлијска Бања указом прогласи за лековиту, а потом добије концесију за експлоатацију минералне воде. Да би улепшало и модернизовало Бању, Друштво је унајмило инжењера да стално надгледа изградњу генералног плана, нивелације, канализације, водовода, уређења паркова и пресецање путева кроз шуму. У Бањи су се налазили остаци римских грађевина што сведочи о њеној експлоатацији још у антици. Бањска клима била је врло пријатна и умерена, а од извора минералних вода има неколико сумпорних: алко-кисела вода хипетерма. Њен главни саставни део је натријум-бикарбонат, а има у великој количини и природно блато звано „фанго“. (АЈ, 65–1384–2368, Извештај Управног одбора „Куршумлијске Бање“ поднесен I редовној скупштини акционара на дан 27. априла 1930. год. у Прокупљу).

⁵⁷ АЈ, 65–1384–2368, Извештај Управног одбора „Куршумлијске Бање“ поднесен I редовној скупштини акционара на дан 27. априла 1930. год. у Прокупљу.

Графикон 1. Дивиденда акционара *Топличке задруге* за кредит и штедњу⁵⁸

Молба *Топличке задруге* за повећањем капитала одобрено је решењем Министарства трговине и индустрије од 31. маја 1931. године, али оно никада није било спроведено. Преглед пословања *Топличке задруге* извршен на јесен 1932. године показао је да су чланови управе поседовали око 14.000 акција, односно преко $\frac{2}{3}$ главнице. У 1931. години дивиденда није дељена, али је председник Управног одбора добијао на име награде 1.000 динара месечно, два члана по 4.000, један 2000, а три члана Надзорног одбора по 600 динара. Укупно је на име награде управи у 1931. години исплаћено 180.800, а службеном особљу 81.000 динара што је чинило око 35% бруто добити. Плате и награде за 1932. годину драстично су смањене, тако да је за првих седам месеци исплаћено 44.200 динара, односно 16% бруто зараде за то време. Чланови Управног и Надзорног одбора дуговали су *Задрузи* 434.800 динара, а највише је дуговао Божидар Ђорђевић, индустријалац, али је банчино потраживање, с обзиром на његово материјално стање, било потпуно обезбеђено.⁵⁹

Каматна стопа по меницама износила је 24%.⁶⁰ Земљорадницима је ериоду од маја до 20. октобра 1932. године наплаћивано 10%, док је члановима Управног и Надзорног одбора наплаћивано 10% до 12% камате.

⁵⁸ Рачуни изравнања *Топличке задруге* за кредит и штедњу од 1921. до 1928, 1945; *Compass, Finanzielles Jahrbuch 1930*, 428–429; *Compass, Finanzielles Jahrbuch 1931*, 467; *Compass, Finanzielles Jahrbuch 1932*, 458.

⁵⁹ АЈ, 65–1384–2368, Решење бана Моравске бановине Јеремије Живановића од 21. септембра 1932.

⁶⁰ Висина каматне стопе од 24% била је реално стање 1924. године. У наредним годинама она је падала и сматрало се да је реална стопа износила 20%. (Новак Поповић, Душан Мишић, *Наша домаћа привреда, фактори, стање – унапређење*, Београд 1929, 60). *Топличка задруга* задржала је активну каматну стопу из периода 1924. године што јој је доносило додатну добит, али је и показатељ недостатка финансијских средстава на простору на коме је она пословала.

Задруга је по нерегулисаним меницама потраживала 1.931.900 динара, али је процена инспектора била да ни 50% није могло да се реализује, тако да је фонд за отпис сумњивих потраживања у коме се налазило 114.884 динара био сувише мали. Вредност редовног резервног фонда укупно је износио 417.120 динара, од којих су акције „Друштва Куршумлијска Бања“ износиле 225.000 динара.⁶¹

Од некретнина *Задруга* је располагала својом зградом са локалом у улици Југ Богдановој број 66 и две куће у Блацу преузете од дужника путем јавне продаје. *Топличка задруга* сарађивала је са *Државном хипотекарном банком* и *Француско-српском банком*, а 1. октобра 1930. године ступила је у пословне односе са фирмом „Стојан Данчевић и Син Милан“ у вези са млином у Прокупљу. Предвиђено је да Банка по потреби учествује са капиталом до милион динара, а добит би се делила на тај начин што је фирми Стојана Дончевића припадало 55%, а *Задрузи* 45% од добити. До септембра 1932. године *Задруга* је у овај посао уложила 638.567,50 динара.⁶²

Један од улагача код *Задруге* била је и Општина прокупачка са сумом од 144.000 динара. Банка је давала камату од 8% до 12%, док је активна каматна стопа износила 24%. За седам месеци 1932. године улози су били значајно смањени, за 810.101 динар.⁶³

На основу Закона о радњама од 5. новембра 1931. године *Топличка задруга за кредит и штедњу а. д.* добила је право да: прима на штедњу улоге по штедним књижицама и текућим рачунима; даје зајмове на залог (ломбардски послови), на непокретности и по текућим рачунима; есконтује и реесконтује менице; прима новац и остале вредности у депозит и врши наплате и исплате за туђ рачун.⁶⁴

Смањење штедних улога, али и последица Закона о заштити земљорадника који је ступио на снагу 19. априла 1932. године довели су *Топличку задругу* у позицију у којој су се налазили мали новчани заводи, поготово они који су пословали са земљорадницима, да није била у могућности да одговори својим обавезама. Зато је управа замолила ресорно министарство да се *Топличкој задрузи* допусти одлагање плаћања у смислу уредбе о заштити новчаних завода од 4. децембра 1933. године. Према отплатном плану Банка би одмах исплатила улоге до 200 динара, док би остале улоге отплаћивала по следећој динамици у наредних пет година:⁶⁵

⁶¹ АЈ, 65–1384–2368, Решење бана Моравске бановине Јеремије Живановића од 21. септембра 1932.

⁶² АЈ, 65–1384–2368, Решење бана Моравске бановине Јеремије Живановића од 21. септембра 1932.

⁶³ АЈ, 65–1384–2368, Решење бана Моравске бановине Јеремије Живановића од 21. септембра 1932.

⁶⁴ АЈ, 65–1384–2368, Дозвола за рад Топличке задруге за кредит и штедњу од 29. јануара 1933.

⁶⁵ Ј, 65–1384–2368, Молба Топличке задруге за кредит и штедњу Министру трговине и индустрије од 31. маја 1934.

од 201 до 1.000	по 30 динара	месечно
од 1.001 до 5.000	по 50 динара	месечно
од 5.001 до 10.000	по 100 динара	месечно
од 10.000 до 15.000	по 200 динара	месечно
од 15.001 до 50.000	по 500 динара	месечно
од 50.001 до 100.000	по 1.000 динара	месечно
од 100.001 до 150.000	по 2.000 динара	тримесечно

У тренутку када је затражила заштиту *Топличка задруга* поседовала је акције 7% Инвестиционог зајма у вредности од 9.464 динара, *Привилеговане аграрне банке* у вредности од 33.325 динара и „Друштва Куршумлијска бања“ у вредности од 225.000 динара. Вредност непокретног имања *Задруге* чиниле су сопствена зграда у вредности од 250.000 динара и простора за становање у вредности од 97.438,85 динара, укупно 347.438,85 динара.⁶⁶ Министарство трговине и индустрије позитивно је реаговало на молбу и *Топличка задруга* добила је право на одлагање плаћања на шест година, са плаћањем камате од 2% годишње на старе улоге почевши од 26. јуна 1934. године.⁶⁷

У договору са пореском управом *Задруги* је омогућено да на име пореског дуга од 1930. до краја 1933. године наредних 11 година месечно плаћа по 1.000 динара.⁶⁸

Табела 1. Главне позиције *Топличке задруге* за кредит и штедњу (у динарима)⁶⁹⁷⁰

Година	Главница	Есконт меница	Улози на штедњу	Резервни фондови ⁷⁰
1914.	184.994	433.917,00	226.689,90	15.838,97
30. 6. 1920.	184.994	427.717,00	222.254,85	17.244,57
1920.	200.000	393.352,00	230.206,70	23.500,22
1921.	200.000	233.956,00	271.300,71	27.794,49

⁶⁶ АЈ, 65–1384–2368, Списак сопствених акција од вредности и непокретног имања *Топличке задруге* за кредит и штењу од 31. маја 1934.

⁶⁷ АЈ, 65–1384–2368, Решење министра трговине и индустрије од 12. јула 1935.

⁶⁸ АЈ, 65–1384–2368, Допис *Топличке задруге* за кредит и штедњу Министру трговине и индустрије од 22. јуна 1934

⁶⁹ АЈ, 65–1384–2368, Извештај Управног одбора *Топличке задруге* за кредит и штедњу о раду *Задруге* за 1914, 1915, па до 30. јуна 1920, Рачуни изравнања *Топличке задруге* за кредит и штедњу од 1920. до 1934, 1945; *Compass, Finanzielles Jahrbuch 1930*, 428–429; *Compass, Finanzielles Jahrbuch 1931*, 467; *Compass, Finanzielles Jahrbuch 1932*, 458; АЈ, 65–1384–2368, Решење бана Моравске бановине Јеремије Живановића од 21. септембра 1932.

⁷⁰ Осим редовног резервног фонда, *Топличка задруга* располагала је и фондом за отпис сумњивих потраживања, фондом за отпис зграде и фондом за отпис намештаја.

1922.	500.000	962.815,00	400.108,76	61.237,16
1923.	500.000	1.240.915,00	550.515,38	61.237,16
1924.	845.395	1.864.515,00	860.067,03	125.769,20
1925.	1.000.000	2.673.795,00	1.455.929,98	172.230,75
1926.	1.000.000	3.702.420,00	2.272.841,93	364.530,75
1927.	1.000.000	5.041.460,00	3.551.702,02	388.070,00
1928.	1.000.000	5.308.365,00	4.265.631,93	467.888,80
1929.	1.000.000	5.107.097,00	4.115.569,58	579.240,70
1930.	1.000.000	4.160.244,00	4.320.174,00	616.739,00
1931.	1.000.000	4.294.910,00	4.026.561,33	497.214,91
31.5.1934.	1.000.000	3.795.921,50	3.010.858,55	352.633,81
1934.	1.000.000	3.566.547,00	2.907.776,40	179.539,65
1945. ⁷¹	100.000	38.095,29	189.366,32	17.238,96

Банка⁷¹ је ревносно исплаћивала своје обавезе према штедишама, у мери у којој је била у стању. На дан 31. децембра 1935. године остало је неисплаћено 392 улагача са сумама од 1.000 до 5.000 динара, 64 улагача са улозима од 5.000 до 25.000 динара и 28 улагача са улозима од 25.000 до 150.000 динара. Укупно је *Задруга* имала штедне улоге у висини од 2.682.645,10 динара.⁷²

Према упутствима комесара *Топличка задруга* исплаћивала је улоге у првој половини 1936. године по следећој динамици: до 10.000 динара 1% од висине улога, до 25.000 динара 0,50%, до 50.000 динара 0,25% и до 150.000 динара 0,20%. У првој половини 1937. године исплаћивано је 1,5% на улоге до 10.000 динара, а до 150.000 динара 0,5%. У другој половини 1937. године исплаћено је на улоге до 10.000 динара 2%, а на улоге до 150.000 динара 0,5%. У првој половини 1938. исплаћено је улагачима до 10.000 динара 7%, а улагачима до 150.000 динара 2%. У другој половини 1938. 2,5% улагачима до 150.000 динара, у првој половини 1939. године 3%, у другој половини 1939. године 4% улагачима до 10.000 динара, а 1½ до 150.000 динара. У првој половини 1940. 6% до 10.000 динара а 1,5% до 150.000 динара, у другој половини за улоге до 150.000 2%.⁷³

⁷¹ Према донетој уредби, вредност динара *Народне банке Србије* и динара ДФЈ био је 1:10, за она средства која су се налазила у новчаним заводима. Зато је вредност у табели за 1945. годину била десетоструко мања у односу на раније вредности. Уколико би грађани мењали новац из општицаја за динаре ДФЈ курс је био 1:20. (Marijan Matićka, „Zakonski propisi o vlasničkim odnosima u Jugoslaviji (1944–1948)“, *Radovi*, Zagreb 1992, 128).

⁷² АЈ, 65–1384–2368, Извештај комесара Миливоја Николића Министарству трговине и индустрије (без датума).

⁷³ АЈ, 65–1384–2368, Дописи комесара при Топличкој задруги за кредит и штедњу Министарству трговине и индустрије од 10. јула 1937, 2. фебруара 1938, 10. јула 1938, 15. јануара 1939, 7. јула 1939, 23. јануара 1940, 12. јула 1940, 16. јануара 1941.

Обавезе према штедишама *Топличка задруга* извршавала је и продајом некретнина. У 1937. години је на лицитацији продала локал у Блацу коју је купио један од улагача на тај начин што је половина вредности плаћена штедним улогом, а друга половина уплаћена је Банци.⁷⁴ Испуњавање обавеза према штедишама омогућило је Банци да јој заштита буде продужена до 26. јуна 1942. године.⁷⁵ Формалноправно новчани заводи под заштитом били су дужни да наставе исплату и током рата, али у пракси је то било готово немогуће реализовати.

У складу са новим друштвеним системом који је створен у ФНРЈ приватна лица нису могла бити власници новчаних завода. Зато су при банкама формиранли ликвидациони одбори чија је дужност била да приведу крају пословања како оних банака које су планирале да наставе рад тако и оних који то нису били у стању. Ликвидациони одбор *Топличке задруге* чинили су: Драгомир Миленковић, бивши банкарски чиновник; Љубомир Живковић, судија Среског суда и Нестор Костић, обућар.⁷⁶ Ликвидација није могла да буде спроведена у планираном времену јер је Ликвидациони одбор преузео дужност тек фебруара 1947. године затекавши несређену архиву, па је за нови термин одређен 1. август 1947. године.⁷⁷

Непокретна имовина *Задруге* састојала се од једне веће зграде, два локала, помоћног одељења са подрумом и двориштем и вредела је у том тренутку најмање 400.000 динара. Банка је поседовала и кућу од тврдог материјала у Блацу и удела у „Друштву Куршумлијска бања“. Имовину *Задруге* преузела је комисија коју је одредио Општински месни одбор у Прокупљу.⁷⁸

Банчину касу однела је ОЗНА у Ниш и задржала је, док је нађена документа вратила Комисији за утврђивање непокретне имовине. Комисију су чинили: Миљко Панић, Никола Аранђеловић и Радомир Жарић, док је испред *Топличке задруге* био потпредседник Управног одбора Владимир Китић. Банчин локал није мењао локацију, али су промена назива улица и нова нумерација њу сместили у улицу Ратка Павловића број 45. У два *Задругина* локала смештене су предузеће „Пасјача“ и Кројачка задруга.

⁷⁴ АЈ, 65–1384–2368, Извештај комесара при Топличкој задрузи за кредит и штедњу од 15. фебруара 1938.

⁷⁵ АЈ, 65–1384–2368, Одобрење министра трговине и индустрије од 13. јуна 1940.

⁷⁶ АЈ, Министарство финансија ФНРЈ, 12–586–276, Предлог помоћника министра НРС Миливоја Илића од 14. септембра 1946.

⁷⁷ АЈ, 12–586–276, Одобрење помоћника министра финансија ФНРЈ Кире Глигорова од 10. јуна 1947.

⁷⁸ АЈ, 12–586–276, Допис председника Ликвидационог одбора Министарству финансија НРС од 21. априла 1947.

Необјављени извори:

Архив Југославије, фонд Министарства трговине и индустрије Краљевине Југославије.

Архив Југославије, фонд Министарства финансија ФНРЈ.

Објављени извори:

Правила Друштва Куришумлијске Бање, Ниш 1930.

Правила Топличке задруге, Београд 1921.

Правила Топличке задруге за штедњу и кредит у Прокупљу, Београд 1897.

Статистички преглед избора народних посланика за Уставотворну скупштину Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, извршених на дан 28. новембра 1920. год, Београд 1921.

Стенографске белешке Народне скупштине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Редован сазив за 1921/22, I, Београд 1922.

Трговачки законик и стецишни поступак Краљевине Србије протумачени одлукама опште седнице и одељења Касационог суда, Београд 1914.

Compass, Finanzielles Jahrbuch 1930, Wien 1930.

Compass, Finanzielles Jahrbuch 1931, Wien 1931.

Compass, Finanzielles Jahrbuch 1932, Wien 1932.

Штампа:

Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Београд, 1928.

Српске новине, Београд, 1897.

Литература:

Бецић, Иван М, „Приватни новчани заводи и банкарство у Лесковцу између два светска рата“, *Историја 20. века* 1, Београд, 2002.

Бецић, Иван М, *Министарство финансија Краљевине Југославије 1918–1941*, Београд, 2012.

Бецић, Иван М, „Оснивање финансијских установа у Новим крајевима Србије – Прокупачка задруга за међусобно помагање и штедњу“, *Лесковачки зборник LXV*, Лесковац, 2025.

Бецић, Иван М, Антић, Дејан Д, *Врањске банке у Краљевини Југославији 1918–1941*, Врање, 2021.

Бецић, Иван М, Антић, Дејан Д, *Нишки новчани заводи и банкарство 1885–1947*, Лесковац, 2023.

Краљевске владе од 1903. до 1935, средио Р. М, Београд, 1935.

Maticka, Marijan, „Zakonski propisi o vlasničkim odnosima u Jugoslaviji (1944–1948)“, *Radovi*, Zagreb, 1992.

Народна банка 1884–1934, Београд, 1934.

Поповић, Новак, Мишић, Душан, *Наша домаћа привреда, фактори, стање – унапређење*, Београд, 1929.

Узелац, Душан, *Инвестициона политика кредитних установа*, Београд, 1928.

Summary

Ivan M. Becić

THE CREDIT AND SAVINGS COOPERATIVE OF TOPLICA

With the annexation of Serbia, the so-called New Regions embarked on the path of economic lopment that characterized the northern part of the country. Development was encourgaded by local monetary institutions created by combining the capital of those interested in the development of the economy, primarily merchants. Two monetary instutions wete founded in Prokuplje by the end of the 19th century, one of which was The Credit and Savings Cooperative of Toplica.

This monetary institution operated successfully until the WWI, increasing its share capital, erectint its own building and acquiring real estate, and bringins dividends to its shareholdera. The development of The Credit and Savings Cooperative of Toplica was interrupted by the outbreak of the Great War. And in addition to material loss, the stagnation in post-war regular operations was also caused by the destruction of most of the archive. The Cooperative of Toplica began regular operations in the second half od 1920 and operated successfully from the following year. By 1928 the bank had increased its capital many times over and regulary brought dividends to its shareholders.

Since 1929 The Credit and Savings Cooperative of Toplica has become one of the leading shareholders of The Company of Kurmšlijska Banja, which was engaged in tourism in the nearby spa with medicinal water.

The banking crisis that hit Yugoslavia in 1931 also affected the operations of this bank. Savings deposits were falling dastically, and the inability to collect loans put the institution's survival in question. Since mid-1934, the bank has been under protecrion and its work gas been reduced to paying out savings deposits. With the beginning of WWII in Yugoslavia, the bank's work was interrupted, and it did not resume after the war becuase the work of private banks was prohibited the work of private banks was prohibited in socialist Yugoslavia.